

PAVEL KOŠTUŘÍK

HROB KULTURY S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU Z NEOLITICKÉHO SÍDLIŠTĚ U JAROMĚŘIC N. R.

Neolitické sídliště u Jaroměřic nad Rokytnou leží v území, které se nacházelo v západní pohraniční oblasti osídlení lidu kultury s moravskou malovanou keramikou (dále jen MMK). Uvedený prostor poskytl a poskytuje archeologům řadu poznatků o hmotné náplni této kultury. Jaroměřická lokalita představuje díky charakteristickému materiálu dostatečnou základnu fáze Ib kultury s MMK, kterou objevil a poprvé do literatury uvedl J. Palliardi.¹

Neolitické sídliště u Jaroměřic n. R. se rozkládá po obou stranách silnice vedoucí z Jaroměřic n. R. do Bohušic (obr. 1). Svým rozsahem patří k největším nížinným sídlištím lidu kultury s MMK. V současné době známe jen přibližnou hranici tohoto sídliště, kde prováděl archeologický výzkum již J. Palliardi, F. Vildomec a v roce 1973 až 1974 katedra prehistorie FF UJEP v Brně pod vedením autora této studie. Zachraňovacím a revizním archeologickým výzkumem bylo potvrzeno osídlení pouze ve fázi Ib kultury s MMK.² V některých objektech se zjistily keramické fragmenty kultury s vypíchanou keramikou jako starší příměs. Není vyloučeno, že v prostoru sídliště kultury s MMK mohla existovat i starší osada lidu s vypíchanou keramikou. Z ní se mohl dostat archeologický materiál do mladších objektů, náležejících kultuře s MMK. Pravděpodobná je možnost současné existence obou kultur po určitou dobu vedle sebe. Zmíněnou problematikou se zabýval na Moravě V. Podborský.³

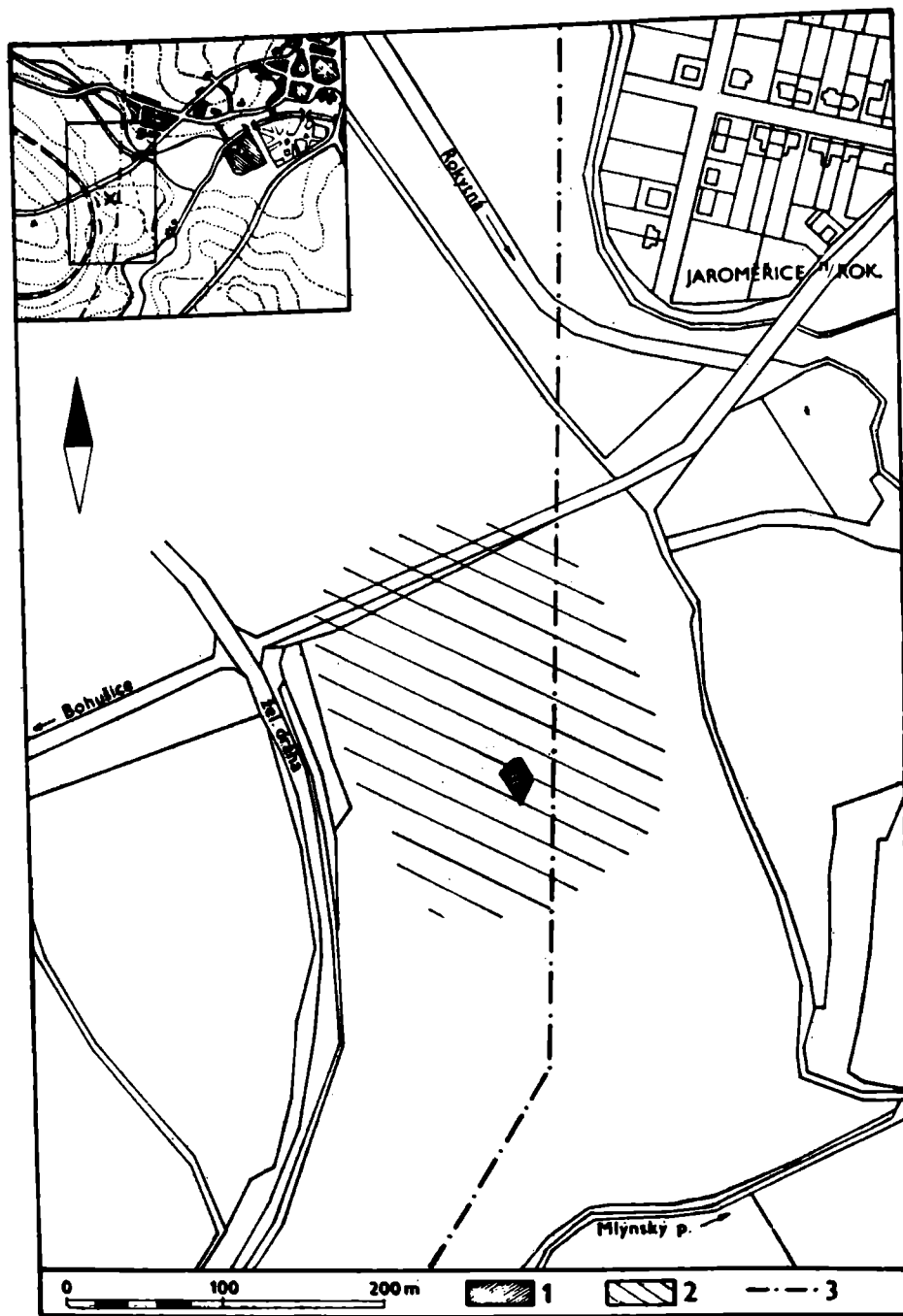
Z popisované lokality se nepodařilo získat zachraňovacím a revizním archeologickým výzkumem další poznatky a prameny o pohřbívání v tomto období. Jediný doklad o pohřbívání na jaroměřickém sídlišti nadále poskytuje pouze nález J. Palliardiho.⁴ Zmíněný nález však nebyl podrobně publikován a poněkud více se jím zabýval jen F. Vildomec ve studii o periodizaci a náplni

¹ Viz E. Šimek, Problémy moravské prehistorie, ČMM 59, 1935, 33.

² P. Koštuřík, Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Jaroměřic n. R., StAÚB VII/1, 1979.

³ V. Podborský, Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou, S1A XVIII-2, 1970, 242–249.

⁴ Nálezový deník J. Palliardiho, str. 25, uloženo v Moravském muzeu v Brně.

Obr. 1. Jaroměřice n. R. Situační plánec lokality s přibližným vyznačením rozsahu neolitického sídliště. (Kresba M. Bálek.)

jednotlivých stupňů kultury s MMK.⁵ Ze starší literatury a z katalogu J. Palliardiho, který vlastní moravské muzeum v Brně, jsme informováni o žárovém hrobu. Zmíněný hrob se podle J. Palliardiho nacházel mezi sídlištními objekty. Blíže a podrobnější dokumentace o popisovaném žárovém hrobu neexistuje. Dlouhou dobu jsme byli informováni o tomto důležitém objektu pouze prostřednictvím F. Vildomce. Rovněž nebyl popsán a vyobrazen přidávný keramický materiál přesto, že je o něm dostatečná poznámka v Palliardiho náleзовém deníku. Při zpracovávání hmotných pramenů z jaroměřické lokality se mi podařilo díky přesné práci J. Palliardiho objevit téměř všechny nádobky z žárového hrobu.

Na Moravě existuje mnoho neolitických sídlišť, ale bohužel neznáme k nim příslušná pohřebiště. Tímto problémem se zabývá více badatelů a jejich názory se naprosto rozcházejí. Poněkud jiná je situace v sousedních zemích, kromě prostoru Čech, kde se stav poměru mezi sídlišti a pohřebišti podobá situaci na Moravě. Výrazný zlom nastal v roce 1975, kdy zásluhou V. Ondruše bylo zjištěno kostrové pohřebiště lidu kultury s lineární keramikou ve Vedrovicích u Moravského Krumlova. Podle V. Ondruše odpovídá zkoumané pohřebiště ve Vedrovicích mladšímu období rozkvětu tamního sídliště lidu kultury s lineární keramikou.

Problémem a registrováním jednotlivých hrobů kultury s MMK se zabývala Z. Trnáčková.⁶ Rovněž V. Podborský podává soupis hrobů kultury s MMK a doplňuje některé údaje k současnému stavu poznání pohřebního ritu zmíněné kultury.⁷ Určité informace o pohřbívání v mladším období kultury s MMK shromáždil rovněž autor této studie v diplomní a disertační práci.⁸

Při výzkumu sídlišť bylo zachyceno několik pozůstatků po pohřbech lidu kultury s MMK. Prozatím naprosto převažují důkazy o kostrovém pohřbívání. Jedním z prvních žárových hrobů této kultury je již zmíněný hrob, který našel J. Palliard na jaroměřickém sídlišti. V současné době známe ze stejného období žárový hrob z Vedrovic, který se nacházel přímo u sídlištní jámy. Nález bude podrobně publikován V. Ondrušem, vedoucím archeologického výzkumu ve Vedrovicích. Do mladšího období kultury s MMK patří žárový hrob z výšinného sídliště u Výrovic (okr. Znojmo). Uvedený hrob objevili studenti katedry prehistorie FF UJEP v Brně pod vedením I. Rakovského při zjišťovacím archeologickém výzkumu. Přepálené kůstky z žárového pohřbu byly kryty mísou na nožce obrácené dnem vzhůru.⁹

Žárový hrob kultury s MMK z jaroměřické lokality stručně popsal, jak jsem již uvedl výše, J. Palliard ve svém rukopisném katalogu. Na straně 25 uvádí mimo jiné, že v menší jámě našel čtyři nádoby: „misku, pohár na noze, jemný hrneček a větší hrnec, v němž v netknuté poloze leží v hlíně spálenými

⁵ F. Vildomec, O moravské neolithické keramice malované, OP VII–VIII, 1928 až 1929, 37.

⁶ Z. Trnáčková, Příspěvek k pohřebnímu ritu v mladším neolitickém období, SbČSSA 2, 1962, 215–223.

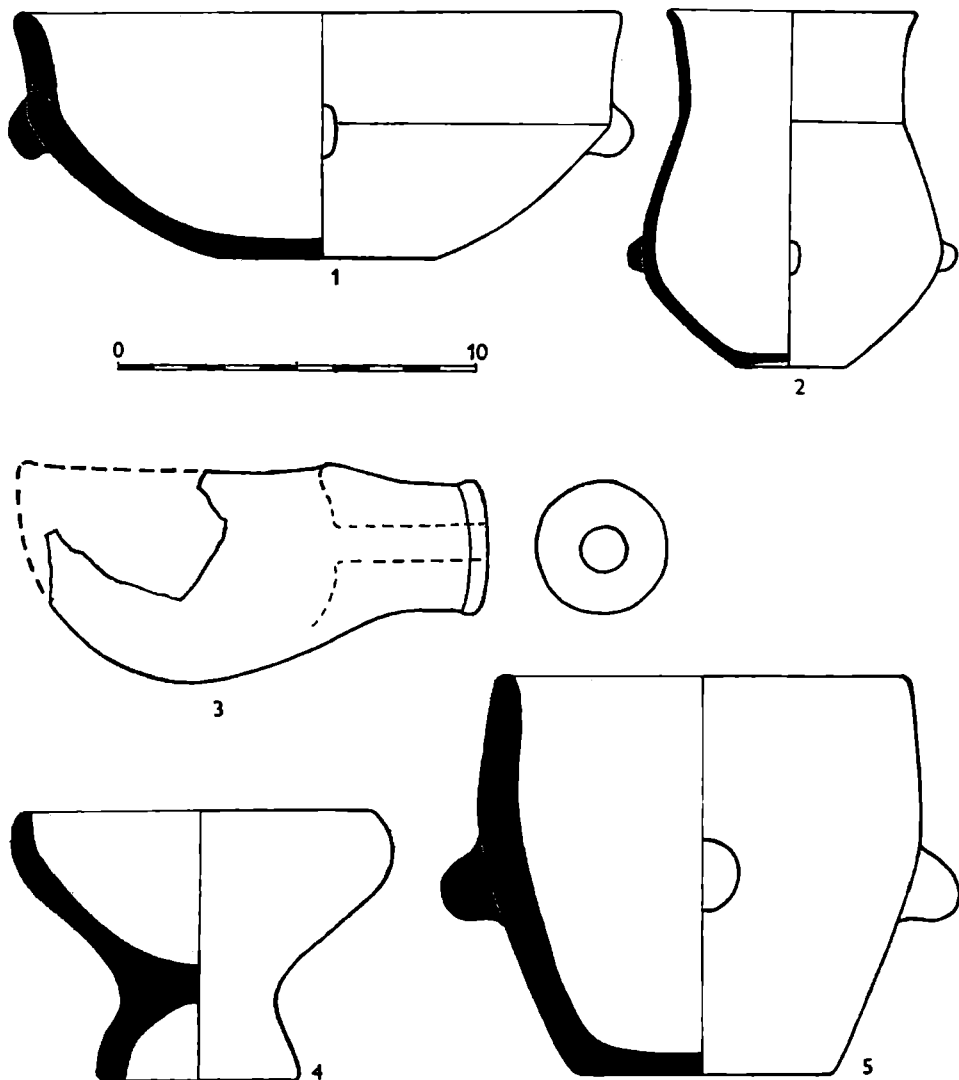
⁷ V. Podborský – V. Vildomec, Kultura s moravskou malovanou keramikou, ZČSSA XII, 1970, 5.

⁸ P. Košťálek, Pozdně lengyelské osídlení Moravy, rkp. dipl. práce, Brno 1970, 76–82; též, Pozdně lengyelské osídlení Moravy, rkp. dis. práce, Brno 1971, 86–93, 110–111.

⁹ I. Rakovský, Eneolit na výšinném sídlišti Velká skála u Výrovic, okr. Znojmo, SPFFBU E 22–23, 1977–1978, 95, obr. 3.

kůstkami promísené drobná červeně natřená nádobka. S těmito nádobkami nalezena necelá lžice (nyní položena na misce prvé). Nádoby tyto nalezeny v malé jámě, kterou pokládáme za žárový hrob.“ Tolik J. Palliardi k nálezů žárového hrobu.

Při studiu keramického materiálu v depozitáři Moravského muzea se mi podařilo bezpečně identifikovat téměř všechny nádoby z popisovaného hrobu (obr. 2). Nepodařilo se mi nalézt pouze drobnou červeně natřenou nádobku.

Obr. 2. Jaroměřice n. R. Nádoby ze žárového hrobu. (Kresba M. Bálek.)

Na první pohled je zřejmé, že hrobový celek tvořily keramické typy charakteristické pro stupeň I fázi b, kam je též zařadil i J. Palliardi.

Popis nádob z žárového hrobu:

1. Hrnec bez hrdla (kódové číslo 290), hnědé barvy na povrchu i uvnitř. V něm jsou drobné kůstky promísené hlinou. Výška je 113 mm, šířka okraje 116 mm a šířka dna 75 mm. Okraj je rovný a poměrně masivní. Úprava povrchu má hrubý ráz. Celý keramický tvar zdobí čtyři asymetricky vystouplé výčnělky (03) charakteristické pro fázi Ib — i. č. 36 371 (obr. 2: 5).
2. Pohárek (kódové číslo 551) šedé barvy na povrchu i uvnitř keramického typu. Stopy po malbě nebyly pozorovány. Výška je 100 mm, šířka okraje 70 mm, šířka dna 31 mm a šířka výdutě posunutě směrem dolů dosahuje 85 mm. Povrch je poměrně dobře upraven a rovněž keramická hmota se zdá kvalitní. Tvar okraje charakterizuje provedením uvedený keramický typ a dokonale vyhovuje celkové stavbě pohárku. Dno se mírně prohýbá dovnitř. Celá nádoba má příznačnou trojčlennou profilaci, přičemž hrdlo se od těla nádoby ostře odděluje. Čtyři svisle protáhlé výčnělky (02) zdobí výdutě pohárku a rovněž jsou příznačné pro popisované časové období i pro archeologický materiál z jaroměřické lokality — i. č. 36 732 (obr. 2: 2).
3. Mísa (kódové číslo 326) hnědé barvy vně i uvnitř. Výška je 69 mm, šířka okraje 168 mm, šířka dna 60 mm a maximální šířka výdutě dosáhla 168 mm. Povrch mísy není kvalitně upraven, ale v keramické příměsi nejsou větší kaménky nebo hrubší ostřidlo. Mísa má zaoblený okraj (2) a celou nádobu zdobí čtyři svisle protáhlé výčnělky (02), které vhodně zdůrazňují celkovou profilaci. Dovnitř prohnuté dno potvrzuje velký počet den tohoto provedení. Malování nebo výzdoba provedená rýsováním nebyla pozorována — i. č. 36 737 (obr. 2: 1).
4. Mísa na nožce (kódové číslo 440) odpovídá mísovitou částí kódovému číslu 377. Popisovaný jedinec má hnědou barvu vně i uvnitř. Stopy malby chybí. Mísa na nožce je vysoká 76 mm, šířka okraje dosahuje 96 mm a podstava má šířku 54 mm. Na uvedeném tvaru hrubého provedení chybí jakákoli výzdoba. Okraj je zaoblený (2), jakož i celková stavba keramické formy — i. č. 36 740 (obr. 2: 4).
5. Neúplná naběračka (kódové číslo 650) má vodorovně nasazenou tulej, která je prostá kruhová. Zachovaná část naběračky má šedou barvu na povrchu i uvnitř. Celkové provedení není dokonalé, o čemž svědčí i hrubší úprava povrchu a silné stěny. Naběračka je vysoká 55 mm, maximální šířka okraje není dochována. Vodorovně nasazená tulej dosahuje délky 30 mm. Průměr tuleje je 43 mm. Uvedené provedení naběračky se běžně objevuje v sídlištním materiálu téměř po celou dobu existence kultury s MMK a nepředstavuje speciální hrobový inventář. V depozitáři Moravského muzea v Brně je uložena bez inventárního čísla, pouze s charakteristickým štítkem jako typickou značkou J. Palliardiho (obr. 2: 3).
6. Drobná červeně natřená nádobka, kterou uvádí v katalogu J. Palliardi, se v depozitáři výše uvedeného pracoviště nenašla.

Podrobnější údaje o rozměrech a tvarových proporcích jednotlivých keramických tříd jsou zachyceny na kódovacích kartách a uloženy v archivu na katedře archeologie a muzeologie FF UJEP v Brně. Proto jsou popisy jednotlivých nádob stručné a plně nevystihují všechny znaky, které je možno na keramice sledovat. Záznamy o keramickém materiálu, tvrdosti a dalších vlastnostech jsou zakódované a rovněž je možné se s nimi blíže seznámit v archivu na výše zmíněném pracovišti. Údaje v závorkách k jednotlivým keramickým třídám, částem nádob a k výzdobě odpovídají nedávno zavedené terminologii.¹⁰

Hrobový inventář z jaroměřického sídliště lidu kultury s MMK představuje typickou keramiku fáze Ib, kam zařadil J. Palliardi i ostatní nálezy ze sídliště, stejně jako F. Vildomec v poněkud odlišnější periodizaci.

¹⁰ V. Podborský—E. Kazdová—P. Košťálek—Z. Weber, Numerický kód moravské malované keramiky. Problémy deskripcie v archeologii, Brno 1977.

Dosud zůstává neobjasněnou otázkou kdy se poprvé vyskytuje v této kultuře žárové pohřbívání, neboť prozatím jsou v naprosté převaze kostrové hroby, někdy i s komplikovaným pohřebním ritem. Čím byl ovlivněn lid kultury s MMK, aby své mrtvé pohřbíval žárově, je dnes těžko řešitelná otázka. Podle mého názoru mohlo ovlivnit lidstvo kultury s MMK domácí prostředí. Autochtonním obyvatelstvem byl v popisovaném úseku moravského neolitu lid kultury s vypíchanou keramikou, který máme v řadě případů doložen na společných sídlišťích vedle nositelů kultury s MMK.¹¹ Bohužel v současné době neznáme o nic lépe problematiku pohřebního ritu kultury s vypíchanou keramikou a z Moravy známe jen ojedinělé hroby, převážně kostrové. Uvedenou problematiku stěžuje i ta skutečnost, že hmotné prameny kultury s vypíchanou keramikou známe jen v malé míře a pro řešení vztahů mezi zmíněnými kulturami bude nutné zkoumat sídliště lidu s vypíchanou keramikou. Snad se podaří zachytit buď ojedinělé hroby, nebo dokonce menší pohřebiště jaké známe z Prahy-Bubenče.¹² Nejnověji bylo objeveno pohřebiště lidu kultury s vypíchanou keramikou v Plotištích¹³ a v Bylanech.¹⁴

Podle současného stavu poznání pohřebního ritu v kulturách s vypíchanou keramikou i s keramikou malovanou se zdá, že žárový ritus byl častější v kultuře s vypíchanou keramikou. Z nejstarší fáze kultury s vypíchanou keramikou známe zmíněné bubenečské žárové pohřebiště, ale vedle žárového ritu existuje již v nejstarším období této kultury rovněž kostrové pohřbívání.¹⁵

Shrňme-li uvedené problémy a možnosti musíme nutně souhlasit s M. Zápotockou, která u nás poprvé podala soupis pohřbů lidu s volutovou a vypíchanou keramikou. Zabývala se nejenom prostředím českých zemí, ale podala na základě mapového vyobrazení hrobů celkový obraz o rozšíření a druhu pohřebního ritu v tomto období neolitu v evropském rozsahu.¹⁶ Autorka správně zdůraznila, že nástupem kultury s vypíchanou keramikou se objevuje v podunajském okruhu častěji žárové pohřbívání. M. Zápotocká uvádí žárové hroby z Čech i Německa a dochází k závěru, že české žárové hroby se zdají být starší. Odkud se vzal zvyk pohřbívat žárově autorka blíže nevysvětluje, ale uvádí, že nepřichází zřejmě z vyspělejšího jihovýchodu, kde převažuje kostrový ritus. Konstatuje rovněž, že vznik žárového ritu bývá spojován s řadou otázek a problémů, mimo jiné i s úplným zničením těla nebožtíka, tedy ze strachu před zemřelým. Správně však zdůrazňuje, že i spálenému tělu je prokazována stejná úcta jako tělu pohřbenému.¹⁷ Vznik žárového ritu a jeho existence vedle kostrového pohřbívání zůstává nadále nevyřešeným problémem, ovšem jsou tu určité náznaky o převažujícím vyskytu žárového ritu u lidu kultury s vypíchanou keramikou. S ním se mohli nositelé kultury s MMK setkat a částečně ho převzít. Je tedy pravděpodobné, že na základě

¹¹ V. Podborský, op. cit., 244–246.

¹² L. Horáková-Jansová, Žárové hroby s vypíchanou keramikou v Praze-Bubenči, Zprávy československého AÚ IV, 1931, 28–45.

¹³ A. Rybová—V. Vokolek, Terénní výsledky komplexního výzkumu v Plotištích n. L., AR XXIV/3, 1972, 328–336.

¹⁴ Informace dr. M. Zápotocké, CSc.

¹⁵ M. Steklá, Pohřby lidu s volutovou a vypíchanou keramikou, AR VIII-5, 1956, 710–723.

¹⁶ M. Steklá, op. cit., 697–723.

¹⁷ M. Steklá, op. cit., 721–723.

kontaktů mezi lidem kultury s vypíchanou keramikou a mezi populací kultury s MMK přejímají nositelé nové kultury i nový pohřební ritus — žeh, jako určitý doklad symbiózy dvou rozličných kulturních složek.

Žárový hrob kultury s MMK nalezený na jaroměrickém sídlišti tvoří určitý poznaček v našich znalostech o problematice pohřebního ritu v mladším období neolitu, kdy na Moravě probíhal složitý vývoj způsobený příchodem progresivnější kultury z vyspělejšího jihovýchodu.

МОГИЛА КУЛЬТУРЫ С МОРАВСКОЙ РАСПИСНОЙ КЕРАМИКОЙ НЕОЛИТИЧЕСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ ВБЛИЗИ ЯРОМЕРЖИЦ НАД РОКИТНОУ

K mohilam s truposojžením самого древнего периода культуры с моравской расписной керамикой относится находка яромержицкого поселения — местоположение „Kerchuvky“. Упомянутая могила по Я. Паллиарди находилась между селищными ямами и содержала типичную керамику. По ней можно эту могилу с трuposожжением включить в стадию Ib указанной культуры.

Могилу с трuposожжением яромержицкого поселения кратко описал ее открыватель Я. Паллиарди в дневнике находок, помещенном в архиве Моравского музея в г. Брно. На стр. 25 Я. Паллиарди между прочим приводит, что в небольшой яме он нашел четыре небольших сосуда: миску, бокал с вожкой, изящный горшочек и большой горшок, в котором лежит в нетронутом положении мелкий сосуд красного цвета. Вокруг сосуда находятся сожженные косточки. Вместе с этими небольшими сосудами был найден обломок ложки (теперь он лежит на первом сосуде). Эта посуда найдена в небольшой яме, которую Я. Паллиарди считает могилой с трuposожжением. Таково замечание, касающееся находки могилы с трuposожжением.

Изучая керамический материал в депозите Моравского музея в г. Брно, автору удалось точно идентифицировать почти все сосуды из описываемой могилы (рис. 2). На первый взгляд ясно, что могильный комплекс образовали керамические типы, характерные для стадии Ib, куда их отнес тоже Я. Паллиарди. Его классификация принимается также в настоящее время.

Перевел Алеш Бранднер

GRAB DER KULTUR MIT MÄHRISCHER BEMALTER KERAMIK VON DER NEOLITHISCHEN SIEDLUNG BEI JAROMĚRICE N. R.

Zu den ältesten Brandgräbern der Kultur mit mährischer bemalter Keramik gehört der Fund von der Lokalität Jaroměřice — Flur „Kerchůvky“. Das erwähnte Grab befand sich nach J. Palliardi zwischen Siedlungsgruben und enthielt typische Keramik. Nach ihr können wir dieses Brandgrab in Phase Ib der angeführten Kultur einreihen.

Das Brandgrab beschrieb kurz sein Entdecker J. Palliardi im Fundtagebuch, das im Archiv des Mährischen Museum in Brno deponiert ist. Auf Seite 25 führt J. Palliardi ausser anderem an, dass er einer kleineren Grube vier Gefässe fand: Schüssel, Fussbecher, feinen sowie grösseren Topf, in dem in intakter Lage in mit verbrannten Knochen durchmengtem Lehm ein kleines rot bemaltes Gefäss liegt. Mit diesen Ge-

fässen fand man einen unkompletten Löffel (nun auf der ersten Schüssel gelegt). Diese Gefässe wurden in einer kleinen Grube gefunden, die ich als Brandgrab betrachte. Soviel J. Palliardi zum Fund des Brandgrabes.

Beim Studium des keramischen Materiales im Depositarium des Mährischen Museums in Brno gelang es mir verlässlich fast alle Gefässe aus dem beschriebenen Grab zu identifizieren (Abb. 2) — J. Palliardi versah sie mit seinen charakteristischen Schildchen. Auf den ersten Blick ist es klar, dass den Grabkomplex die für Phase Ib charakteristischen keramischen Typen bildeten, wohin sie auch J. Palliardi einreihete. Seine Zureihung akzeptieren wir auch heute.

Übersetzt von Rudolf Tichý